

KÖNYVISMERTETÉSEK

Klein Tamás: Sajtószabadság és demokrácia

(Budapest, Gondolat és Dialóg Campus, 2020. 554 oldal,
ISBN: 978 963 556 020 2)

UDVARY SÁNDOR*

Klein Tamás 2010 óta aktív kutatója és szerzője az alkotmányjognak, különösen a sajtószabadság alapjogának és a kapcsolódó jogterületeknek, például a média-, a cyber- és a robotjognak. A szerző 2019-ben megvédett PhD-disszertációja kiegészített, kibővített formában 2020-ban jelent meg a Gondolat és a Dialóg Campus kiadók közös gondozásában *Sajtószabadság és demokrácia* címmel. A kötet alcíme már jobban orientálja az olvasót: „A sajtószabadság alkotmányos tartalmának jelentésmódosulásai, különös tekintettel a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatára.” A kötetet kézbe véve tehát azt várhatjuk, hogy történeti szemléletű, elemző munkát olvashatunk, erős alkotmányjogi hangsúllyal.

Nem is fogunk csalódní. A kötet három fejezetből álló első része a sajtószabadság magyarországi történetét dolgozza fel széles irodalmi áttekintéssel, amelyből különös figyelmet érdemel a szerző korábbi saját kutatásaira is alapozott,¹ a két világháború közötti sajtó- és rádiójogot feldolgozó cím. Ebben a részben kapott még helyet a sajtószabadság közjogtudományi megközelítésének, valamint az e szabadság elméleti igazolására irányuló elveknek a bemutatása. A szerző a széles körben ismert nézetek feldolgozása során új szint ad azoknak egyes helyeken, amikor az igazság keresésével kapcsolatos funkció elemzésénél nemcsak a jogirodalom klasszikusait, de a „*fas*” területére tartozó Bibliát is idézi mondandója alátámasztására. Ez a mondandó – Koltay Andrással egyetértve – az, hogy baljós világnézetre vezetne az, ha még a lehetőségét is tagadnánk annak, hogy a sajtó szabadsága elősegíti az igazság napfényre kerülését.² A jelen sorok szerzője szintén óvatos fenntartással kezelte a sajtószabadságnak ezt az optimista filozófiai meg-

* Tanszékvezető egyetemi docens, KRE ÁJK.

¹ Ezekből példászerűen említhető Klein Tamás: Adalékok a Horthy-korszak sajtórendészeti szabályozásához I. (1919–1931). *In Medias Res*, 2012/2., 182–198.; Klein Tamás: Adalékok a Horthy-korszak sajtórendészeti szabályozásához II. Sajtószabadság és/vagy nemzetérdek – egy „öncélú nemzeti állam” sajtószabályozása (1932–1936). *In Medias Res*, 2013/1., 45–65.; továbbá Klein Tamás: A Magyar Rádió, a hírszolgálat és a film a koalíciós korszakban (1945–1948). In: Paál Vince (szerk.): *A sajtószabadság története Magyarországon 1914–1989*. Budapest, Wolters Kluwer, 2015. 364–385.

² Koltay András: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*. Budapest, Századvég, 2009. 30.

alapozását,³ hiszen – eltekintve az objektív-szubjektív igazságfogalom útvesztőjétől – maga a médiarendszer okozhat torzulást az információban, nem is beszélve a befogadónál jelentkező torzulásról. Egyszerűen megfogalmazva: hajlamosak vagyunk az előítéleteink szerint torzítani bármilyen hozzánk eljutó üzenetet, vagy egyenesen szelektív a hallásunk, mint drága nagymamának volt. És a szelektív hallás mára infokommunikációs realitás a *filter-bubble* többek között Klein által is vizsgált jelensége miatt...

A négy fejezetből álló második rész általában foglalkozik a sajtószabadság alkotmányos tartalmával. A szerző módszertani következetességgel és hiánypótló módon először a véleménynyilvánítási és a sajtószabadság elhatárolásának elméleti szempontjait veszi sorra, majd nekilát szálanként elválasztani e kettőt. Fontos a dogmatikai következetesség, ami a kötet nagy erénye, mivel bármennyire is kapcsolódik e két alkotmányos jog, a sajtószabadság eszközjellegeből fakadóan – polgári eljárásjogi analógiával élve⁴ – a szolgálóleánya lesz a véleménynyilvánítás szabadságának. Ez a szolgálóleány azonban rendelkezik saját szervezetrendszerrel, ahhoz kapcsolódó instrumentális érdekekkel, komoly gazdasági és befolyásoló potenciállal, olyannyira, hogy közjogilag pontatlan, de szociológiailag belátható nézetem szerint negyedik hatalmi ágként is funkcionál. A rész utolsó, negyedik fejezete foglalkozik a sajtószabadság korlátozhatóságának elvi kérdéseivel.

A kötet leginkább újszerű része a harmadik nagyobb egység, amely három plusz egy fejezetben veszi végig az alkotmánybíróági értelmezés tükrében a klasszikus szelvényjogokat: alapítás és szerkesztés szabadsága, cenzúra tilalma, kiegészítve az újságírók megillető szabadságokkal, privilégiumokkal. A szerző a 21. század gyermeke, nem a sajtószabadság intézményi múltján mereng – azt a második részben már áttekintette –, hanem azokat a problémákat sorolja, amelyek a modern kor szülöttei. Hogyan kell értelmezni az alapítás szabadságát olyan esetben, amelyben a kommunikációs eszköz – szemben az egyszerű nyomtatott papírral – véges, korlátos erőforrás, mint a rádiófrekvenciák esetén? Hogyan változik ez a képlet, amikor újra végtelennek tűnik az információs szupersztráda szélessége, vagyis immár nem hivatkozhat az állam a korlátos erőforrások tisztességes elosztására az alapítás szabadsága körében? Kit szolgál a szerkesztési szabadság? Mennyiben követelhető meg a magántulajdonban álló sajtószervtől, hogy akarata ellenére tegyen közzé – pl. kiegyensúlyozott – tartalmat? A márciusi ifjak által eltöröltetni kívánt, a szocializmusban bűvópatakként létezett cenzúra vajon jogilag egyenlősíthető-e a sajtó saját elhatározásával, hogy valamiről nem ír? Különösen érdekes ez a kérdés, ha a *chilling effect* (dermesztő hatás) doktrínát is számításba vesszük, amit a magyar Alkotmánybíróság is elismert határozataiban.⁵ A szerző ezeket a kérdéseket az alkotmánybíróági határozatok alapján veszi sorba. Ez adja a kötet egyik nagy erényét: a harminc évnyi joggyakorlatot annak dogmatikai tartalma szerint rendszerezi, beillesztve azt a klasszikus elméleti keretek közé, saját – a könyv során folyamatosan kifejtett és esetenként kritikus – nézeteivel kiegészítve. Amivel az Alkotmánybíróság nem foglalkozott, ebbe a részbe nem tartozhat, de arra ott lesznek a szerző immár elvi és gyakorlati alapokra támasztott, jövőbe tekintő gondolatai.

³ Udvarny Sándor: *Alkotmányos médiajog*. Budapest, KRE ÁJK – ORTT, 2008. 36–37.

⁴ L. így Udvarny Sándor: *Pro Actione Collectiva*. Budapest, Patrocínium, 2015. 43., 135. l., hivatkozással a következőre Charles E. Clark: *The Handmaid of Justice*. 23 *Washington University Law Quarterly* (1938) 297.

⁵ UDVARNY Sándor: *Alkotmányos médiajog*. Budapest, KRE ÁJK – ORTT, 2008. 238.

A negyedik, utolsó rész nem tagolódik fejezetekre, hanem azokat a kérdéseket veszi kilenc címbe sorra, amelyek a jelen és a jövő izgalmas kérdései. Az internet szabályozhatósága tekintetében a mérsékelt, realista álláspontra helyezkedik, amikor a szabályozhatóságot nem tagadva alkotmányosan elvárhatónak tartja a klasszikus garanciák megfelelő érvényesítését. Ezzel összefüggésben elemzi a digitális tömegkommunikáció sajátosságait, amelyek néha technikai okokból is befolyásolják a védelmi szintet. Helyesen mutat rá arra, hogy az állam szerepe – a klasszikus szabadságjog beavatkozási tilalmán túlmutatva – bizony a horizontális jogvédelemre is kiterjed: nemcsak az állam sértheti meg a sajtószabadságot és a véleménynyilvánítás szabadságát tevőlegesen, hanem más jogalanyok is. Az állam intézményvédelmi kötelezettsége értelmében tevőlegesen is köteles biztosítani, hogy más polgárok, szervezetek ne sérthessék meg alapjogainkat. A Facebook, a Google és a Twitter korában ez a kérdés egyszerre égető és tűnik igen nehezen megoldhatónak, már csak a joghatósági problémák miatt is. A legújabb kihívás, a *fake news* problémaköre erre ráerősít: amíg az igazságunkat a saját nézeteink bemutatásával kívánjuk előmozdítani, a sajtószabadság védhető oldalán állunk. Amikor bárkibe belefojtjuk a szót annak tudatában, hogy az ő nézetei a miénkkel szemben tényben alaptalanok: az elnémítás hatalmával rendelkezünk. És nem feltétlenül állami hatalom ez, hiszen elég az is, ha az adott szociális platformon törölünk minden olyan nézetet, amely a mi (vélt) igazunkkal ellentétes. Erre rímel Koltay korábbi gondolata: igen szomorú ez utóbbi világ lakosainak élete, mert már abban sem hisznek, hogy rajtuk kívül másnak is lehet igaza. A társadalmi szerződés szövete úgy feslik fel ilyenkor, hogy az elnémítás (akár magánkézből levő) hatalmával élők észre sem veszik a repe-dést, hiszen maguk zárták ki az ellentétes nézeteket.

Klein Tamás értő és határozott ecsetvonásokkal festi fel a sajtószabadságról és a demokráciáról vallott alkotmánybírói nézeteket, kiegészítve azt saját nézeteivel, a jelen és a jövő problémáinak felvázolásával. A szép kiállítású kötet élvezetes olvasmányként szolgál nemcsak a jogászoknak és a médiatudomány művelőinek, de annak is, aki a szabad és informált közélet barátja.

